



BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
İNSAN VE TOPLUM
BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
DERGİSİ

(ULUSAL HAKEMLİ DERGİ)

sayı / number: 3

mart / March 2019

ISSN: 2602-3938

BAYBURT ÜNİVERSİTESİ İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ DERGİSİ

Sayı / Number 3 Bahar / Spring 2019

Yayımlayan / Published

Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Sahibi / Owner

Yönetim Kurulu Adına
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Süleyman Çiğdem

Yayın Yönetmenleri / Editors

Dr. Öğrt. Üyesi Özkan Dayı
Dr. Öğrt. Üyesi Ferdi Güzel

Yabancı Dil Editörleri / Editors of Foreign Language

Arş. Gör. Hüseyin İlhan
Arş. Gör. Fatih Köksal

Arş. Gör. Kurban Durmuşoğlu

Yazı İşleri / Editorial Secretary

Dr. Öğrt. Üyesi Osman Oruç

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Arş. Gör. Fatih Eşki
Arş. Gör. Ömür Erbay
Arş. Gör. Erdem Saka

Dizgi / Typesetting

Dr. Öğrt. Üyesi Özkan Dayı

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Süleyman Çiğdem (Başkan)
Prof. Dr. Necmettin Tozlu
Prof. Dr. Abdülkadir Yılmaz
Prof. Dr. Bener Güngör
Doç. Dr. Fatih Yalçın
Doç. Dr. Hamdi GÜLEÇ
Dr. Öğrt. Üyesi Serdar Göktaş
Dr. Öğrt. Üyesi Gazi Özdemir
Dr. Öğrt. Üyesi Esat Aktaş
Dr. Öğrt. Üyesi İlhan Karaca

Yabancı Dil Danışmanları

Foreign Language Consultants

Prof. Dr. Ahmet Beşe
Prof. Dr. Sait Uylaş
Prof. Dr. Nimet Yıldırım
Doç. Dr. Nurullah Yılmaz
Dr. Öğrt. Üyesi Asuman Gökhan
Dr. Öğrt. Üyesi Yasemin Yaylalı

Yazışma Adresi / Correspondence

Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dekanlığı- 69000 BAYBURT
Telephone: 0 458 333 20 34
e-mail: baytobilder@gmail.com

Baskı / Press

Rana Ajans / Erzurum

ISSN 2602-3938

BAYBURT ÜNİVERSİTESİ İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
DERGİSİ ULUSAL HAKEMLİ BİR DERGİDİR.

HER YIL MART ve EYLÜL AYLARINDA YAYIMLANMAKTADIR.

DANIŐMA KURULU

- Prof. Dr. İ. Ethem ATNUR
Prof. Dr. Ahmet TURAN
Prof. Dr. Erol KÜRKÇÜOĐLU
Prof. Dr. Ersin GÜLSOY
Prof. Dr. Nimet YILDIRIM
Prof. Dr. Ülkü ELİUZ
Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ
Prof. Dr. Yunus ÖZGER
Prof. Dr. Nasrullah HACİMÜFTÜOĐLU
Prof. Dr. Mehmet Faruk TOPRAK
Prof. Dr. Hüseyin IZGAR
Prof. Dr. Mehmet TEZCAN
Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Prof. Dr. Halil İbrahim ŐİMŐEK
Prof. Dr. Besim ÖZCAN
Prof. Dr. S. Selçuk GÜNAY

İBN ARABÎ'NİN POETİKASININ KLASİK ŞAİRLER ÜZERİNE ETKİSİ (FUZÛLÎ, BÂKÎ ÖRNEĞİ)

*The Effect of Ibn Arabî's Poetics on Classical Poets
(Fuzûlî, Bâkî Example)*

Ömür ERBAY*

Makale Geliş Tarihi: 24.01.2019

Makale Kabul Tarihi: 19.03.2019

Özet: İbn Arabî ortaya koymuş olduğu fikri yönüyle sadece Osmanlı şairlerini değil aynı zamanda İslam coğrafyasında sanatla ilgilenen tüm sanatkarları etkisi altına almıştır. Onun vahdet-i vücûd düşüncesi İslam toplumlarının irşadında büyük etkiye sahip olmuş olup asırlar boyunca insanlar, Allah'a olan bağlılıklarının ifadesinde bu kavramın etkisinde kalmışlardır. Edebiyat muhakkak ki insan kokar, insanın tüm eğilimleri onda yer bulur ve insan onda terakki eder. Biz bu çalışmamızda İbn Arabî'nin şiir hakkındaki görüşlerinin klasik şairler üzerindeki etkisini edebiyatımızın iki büyük ismi Fuzûlî ve Bâkî özelinde onların Türkçe divanlarını merkeze alarak incelemeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: İbn Arabî, Fuzûlî, Bâkî , vahdet-i vücûd

Abstract: Ibn Arabî has not only influenced the idea of Ottoman poets, but also all the artists who are interested in art in Islamic geography. His idea of vahdet-i vücûd had a great influence in the direction of Islamic societies, and for centuries people remained under the influence of this notion in their expression of their devotion to God. Literature is definitely a human smell. In this study, we tried to examine the effects of Ibn Arabî views on poetry on the classical poets by taking the two big names of our literature, Fuzûlî and Bâkî , into Turkish.

Keywords: Ibn Arabî, Fuzûlî, Bâkî , vahdet-i vücûd

* Arş.Gör., Bayburt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, omurerbay@bayburt.edu.tr

Giriş

İbn Arabî ortaya koymuş olduğu fikri yönüyle sadece Osmanlı şairlerini değil aynı zamanda İslam coğrafyasındaki tüm sanatkarları etkisi altına almıştır. Onun fikirleri, Selçuklular ve Osmanlılar üzerinde çok yönlü tesire sahiptir. Anadolu'ya gelişi ise görmüş olduğu bir rüya neticesinde Anadolu'ya gitmesinin telkin edilmesi dolayısıyladır. O, Malatya ve ardından Konya'da uzun yıllar kalmıştır. Muhakkak ki müellifin Osmanlı şairlerine etkisi teknik yönden değil, mana yani anlam yönündendir. Çünkü Arapça olan eserleri, ilmi seviyesinin yüksekliği dolayısıyla muhataplar tarafından anlaşılmamaktadır ve şerhe muhtaç durumdadır ki bazı eserlerini (Arzular Tercümanı) kendisi şerh etmek durumunda kalmıştır. Ancak Anadolu'ya geldikten sonra eserlerindeki ibareleri şerh etmeye ihtiyaç duymamış ve eserleri daha iyi anlaşılmuştur. Bu durum, o dönemde Anadolu coğrafyasının ilim ve kültür seviyesinin yüksekliğini göstermesi bakımından önemlidir.¹

İbn Arabî Poetikasının Fuzûlî ve Bâkî Üzerine Etkisi

İbn Arabî'nin Osmanlı şairleri üzerindeki en önemli etkisi vahdet-i vücûd² felsefesidir. Osmanlı Devleti'nden önce Anadolu'da bulunan ve onun yolunu takip eden şeyhler, Osmanlı şairlerine öyle kuvvetli bir zemin bırakmışlardır ki bu zemin vahdet-i vücûd anlayışının üzerine oturtulmuş çok sağlam bir yapıyı otaya çıkaracaktır. Fuat Köprülü'ye göre "Muhyiddin İbn-i Arabî ve öğrencileri yoluyla halk, vahdet-i vücûd ile iyiden iyiye dolduğu için böyle kaliteli bir toplum ortaya çıkmıştır."³

Sufi kimliğe sahip olsun ya da olmasın Osmanlı şairlerinin hepsinde tasavvufi akidelerden faydalanma ve onu eserlerinde işleme söz konusudur. Bu, geleneğin bir gereğidir veya başka bir ihtiyaçtan doğmuştur. Sebebi ne olursa olsun bu durum, bir gerçek olarak Osmanlı şairinde kaşımıza çıkmaktadır. Osmanlı şairleri, vahdet-i vücûd felsefesini hem hususi hayatlarında benimseyip tatbik etmişler hem de eserlerinde kullanmışlardır.

Bâkî Divanı⁴nda, "Tahmis-i Gazel-i Sultan Süleyman Han" adlı başlığın ikinci bendinde vahdet-i vücûd şu şekilde ifade edilmektedir:

¹ Mahmud Erol Kılıç, *Sufi ve Şiir (Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası)*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2014, s.51.

² Vahdet-i vücûd: Vahdet; birlik, Allah'ın birliği demektir. Kesretin zıddıdır. Tasavvufta gerekli olan vahdet, kesret içinde olandır. Yani halk ile birlikte, işle-güçle meşgul iken dahi herkesin ve her şeyin Allah'ın kudreti le meydana geldiğini idraktır. Bundan yola çıkarak vahdet-i vücûd nazariyesi doğmuştur. Bütün mevcudatın Vücûd-ı Mutlak'ın, yani Allah'ın esma ve sıfatlarından ibaret olduğu nazariyesine dayanan vahdet-i vücûd, bir çeşit tasavvuf yoludur. Buna göre Vücûd (varlık) birdir. O da Allah'ın vücûdudur.(İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2016, s.469.

³ Mahmud Erol Kılıç, *Tasavvufa Giriş (Disiplinlerarası Bir Bakış)*, Sufi Kitap, İstanbul 2017, s.90.

⁴ Sebahattin Küçük, *Bâkî Divanı (Elektronik Sürüm)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, <http://www.kulturturizm.gov.tr>

Ehl-i vahdet kâ'inâtuñ 'âkil ü dâ'nâsıdur
Merd-i fâriğ sâlemüñ mümtâz ü müstesnâsıdur
Gör ne dir ol kim sözi gûyâ Mesîh enfâsıdur
Saltanat didükleri ancak cihân gavgâsıdur
Olmaya baht u sa'âdet dünyede vahdet gibi

Şair; tahmiste, her şeyin fani olduğunu, cihanın bilgisine ancak vahdet-i vücûd düşüncesi ile ulaşılacağını vurgulamaktadır.

Yine Bâkî Divanı'nda bulunan ve aşağıda vurgulanan beyitler vahdet-i vücûd düşüncesinin ne kadar özümsemiş olduğunu göstermektedir.

“Gazeller” kısmından yirmi dördüncü gazelde:

'Âlem-i vahdetde ey sâkî bizi mest-i Elest
İtdi ikrâr-ı safâ mey-hânesinde şöyle mest

İki yüz altmış dördüncü gazelde:

Kelâm-ı 'aşk ey Bâkî ser-â-ser sırr-ı vahdetdür
Murâdı cümleñ birdür bütün dünyâyı söyletseñ

İki yüz yetmiş üçüncü gazelde:

Bezm-i kesretten çekildi câmveş Bâkî gönül
Tekye-i vahdetde suzlet ihtiyâr itsem gerek

Dört yüz otuz ikinci gazelde:

Hayâl-i hâl u hattuñdan beni hâlî olur sanma
Gönülden çıkmaz ol endîşeler vahdetde kesretde

Fuzûlî Divanı⁵'nda da vahdet-i vücûd felsefesine dair beyitlere sıklıkla rastlanmakta olup bunlardan bir kısmı şu şekildedir:

Divan'da bulunan birinci gazelinde vahdet kavramı şu şekildedir:

Vâdî-i vahdet hakîkatde makâm-ı ışkdur
Kim müşahhas olmaz ol vâdîde sultandan gedâ

(Vahdet vadisi hakikatte aşk makamıdır. O aşk makamı ki orada sultandan dilenci ayırt edilmez.)

Bu beyitte, vahdetin yani birliğin gerçek aşka kavuşmakla aynı anlamı taşıdığı ifade ediliyor ve bu duruma vakıf olanlarda kibir, gurur olmadığı vurgulanıyor.

⁵ Ali Nihad Tarlan, *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Akçağ Yayınları, İstanbul 2017, s.17

Fuzûlî Divanı'nda bulunan şu beyitlerde de vahdet anlayışı ortaya konulmuştur:

Divan'da kırk altıncı gazelin üçüncü beytinde:

Muvahhidlere kılma inkâr zâhid
Mey-i vahdeti sanma ümmü'l-habâ'is

(Beyitte; Ey Zahid tevhid erbabına karşı çıkma, onların davalarını reddetme, onların içtikleri vahdet şarabını kötülüklerin anası olan şarap zannetme.)

Bu beyitte de görüldüğü gibi İbn-i Arabî'nin vahdet-i vücûd anlayışı Osmanlı şairleri üzerinde öyle derin tesir uyandırmıştır ve benimsenmiştir ki artık mecazlara da konu olmuştur.

Divan'da iki yüz sekizinci gazelin yedinci beytinde:

Kimi hüşyâr görsen ana ver cām-ı mey ey sâkî
Bihamdillâh Fuzûlî mesttûr vahdet şarâbından

Divan'da ikiyüz seksen üçüncü gazelin altıncı beytinde:

Zâyi' olmaz vâdî-i vahdetde ol âvâre kim
Beste-i zencîr-i zülfündür dil-i dîvânesi

Divan'da yüz elli beşinci gazelin üçüncü beytinde:

Ârızun devrinde cemiyetdenolsun nâ-ümîd
Olmayan âşüfte-i zülf-i perîşânun senün
(Arız vahdet, zülf ise kesrettir.)

Divan'da yirmi beşinci gazelin dördüncü beytinde:

Çıkarmak etseler tenden çeküp peykânun ol servin
Çıkan olsun dil-i mecrûh peykâan olmasun yâ Rabb
(Serv vahdettir.)

Divan'da kırk birinci gazelin üçüncü beytinde:

Çizginürken başuna şem'i ruhundan cânımı
Men' kılma anı hem ol şem'e bir pervâne dut
(Ruh,yüz, dîdâr vahdettir.)

Divan'da yüz yirminci gazelin yedinci beytinde:

Merhem-i vaslı ile buldu kamu derde devâ
Bu Fuzûlî elem-i hecr ile bîmâr henüz
(Vasl, visal tasavvufta vahdet makamıdır.)

Yukarıda zikredilen beyitler gibi yüzlercesi Fuzûlî Divanı'nda mevcuttur ve denebilir ki vahdet-i vücûd düşüncesi Fuzûlî Divanı'nın bir özeti gibidir.

İbn Arabî, şiiri "icmal" manasında alır ve "beyan" ın yani "tafsil" in karşısına oturtur. Bundan hareketle aynı kökten gelen şuur kavramı da "ilim" kavramının karşısında yer alır. Binaenaleyh "şuur" kelimesinde bir tür kapalılık (ibham) anlamı bulunduğundan dolayı da Allah: "Biz sana şiiri öğretmedik, bu sana gerekmez de"⁶ demiştir. Çünkü Peygamber açıklayıcı (mübeyyin) ve açıcı (mufassal) olarak gönderilmiştir. Oysa *şuur* kökünden gelen şiir icmal yeridir, toplu ve öz anlatma, sembolle anlatma yeridir. Tafsil yeri yani dilin yükleneceği ve varsa hepsini verme yeri değildir. Bu yüzden şiir *beyan'ın* muhalifidir. İbn Arabî'ye göre şiir bu durumda; sözü kısa tutma (icmal), rumuz kullanma (remz), bilmece yapma (lugaz) ve başka mana kasdetme (tevriye) sanatı olmuş olur.⁷

İbn Arabî'nin icmal ile kastettiği okuyucuyu kapalı anlam deryaları içinde yüzdürmek değildir. Şiirdeki sembolik anlam tarzındaki icmal işaret edenden işaret edilene doğru bir yolculuktur. Yani öze, hakikate varmaktır. Her bir işaret sırrın açığa çıkmasında önemli bir yere sahiptir ve en sonunda öze yani hakikate varılır. Bu hakikate ulaşma arzusu Osmanlı şairlerinin şiirlerinde temel gayelerden biri olmuştur.

Fuzûlî Divanı'nda da hakikate ulaşma arzusu şu şekilde işlenmiştir:

Fuzûlî Divanı'nda birinci gazelin birinci beytinin hakikat kavramını içermesi bu bakımdan çok önemlidir:

Kad enâre'l-ışku li'l-uşşâki minhâce'l-hüdâ
Sâlik-i râh-ı hakîkat ıška eyler iktidâ

(Buradaki hakikat yolcusu kavramıyla yolun haritası en baştan çizilmiş bu da Allah'a varma gayesidir.)

Divan'da beşinci gazelin beşinci beytinde:

Münhî-i ma'rifeti hal diliyle dâ'im
Kılur ehl-i Haka esrâr-ı hakîkat inhâ

(Bu beyitte geçen hakikat sırları Allah'a ulaşmanın yollarıdır.)

Divan'da yüz on birinci gazelin altıncı beytinde:

Hûb sûretlerden ey nâsîh meni men' etme kim
Pertev-i envâr-ı horşîd-i hakîkatdür mecâz

⁶ Yasin Suresi: 69.ayet

⁷ Mahmud Erol Kılıç, *Sufî ve Şiir(Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası)*, s.52-53.

Divan'da iki yüz otuz beşinci gazelin üçüncü beytinde:

Hakîkat hattını yazmak dilersen levh-i zâtunda
Hatm gül-ruhların manzûr dut meşk-i mecâz eyle

Bâkî Divanı'nda da hakikat kavramına dair beyitler bulunmaktadır.

Divan'da yüz yirmi ikinci gazelin birinci beytinde:

Mir'ât-ı gülde hüsn-i dil-efrûz-ı yâri gör
Ruhsâre-i hakîkate âyînedârî gör

Divan'da iki yüz otuz dokuzuncu gazelin ikinci beytinde:

Dildür ol bahr-i hakîkatden vücûdun mülkine
Şol derûnuñ 'âleminde mevc uran deryâya bak

Divan'da iki yüz altmışıncı gazelin birinci beytinde:

Âyîne-i cemâl-i hakîkat-nümâ yüzüñ
Âb-ı zülâl-i çeşme-i sıdk u safâ sözün

Divanda bulunan bu beyitler haikat kavramının öze ulaşmak olduğu kanaatinin ispatlayıcısıdır.

İbn Arabî'ye göre şiir, Allah'ın tecellilerini anlamayı kolaylaştıran bir unsurdur. Onunla İlahi tecelliler daha net görülüp algılanabilir.

Fuzûlî Divanı'nda da tecelli kavramı işlenmiş olup şu şekildedir:

Divan'da yedinci gazelin dördüncü beytinde:

Dem-be-dem şem'-i cemalünden münevver olmasam
Ey gözüm nûru gerekmez dîde-i rûşen mana

(Fuzûlî, bu beytinde "Eğer her an senin güzelliğinin mumundan aydınlanmazsam bana gören gözler lazım değildir." diyor yani senin eşya üzerindeki tecelline vakıf olmazsam ben zaten görmüyorumdur, ifadesini vurguluyor.)

Divan'da yüz on dördüncü gazelin altıncı beytinde:

Sanur zâhid özün hâlî hayâlünden galatdur bu
Bu hayrân olduğundandır ki hayrân olduğun bilmez

(Bu beyitte Hakk zahidde tecelli etmiştir ki o, özünden geçmiş, varlıkta yok olmuştur bu yüzden de kendi içinde bulunduğu halden habersizdir.)

Bâkî Divanı'nda da tecelli kavramına yer verilmiştir. Bu kavramın yer aldığı beyitlerden bazıları şunlardır:

Divan'da yüz on birinci gazelin ikinci beytinde:

Bir yirde ki pertev sala envâr-ı tecellî
Hâcet mi kalur mihr ü meh-i envere cânâ

(Beyitte, “Ey Can, tecellinin nuru etrafa ışık saçınca ayın ve güneşin ışığına ihtiyaç mı kalır?” denmektedir. Burada nur-ı tecelli Allah'ın eşya üzerindeki tecellisidir. Bu da herkes tarafından görülemez, temiz bir kalp ve terbiye edilmiş bir nefisle buna vakıf olunabilir.)

Divan'da yetmiş dördüncü gazelin dördüncü beytinde:

Sîne pür-şu'le-i şevk olsa dil-i Mûsâvâr
Nâr zann eyledüğüñ nür-ı tecellî görünür

Divan'da yüz otuz ikinci gazelin üçüncü beytinde:

Cemâlûñ şevkine döymez gönüller
Tecellî tâbına sabr eylemez Tûr

İbn Arabî, sadece şiir değil bütün eserlerinin Kur'an-ı Kerim'den süzülen inciler olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla da şiirlerinin kendisine ilhamen yazdırıldığını söylemektedir. Yani şairliğinin yaratılıştan olduğunu, tabiatının bir gereği olduğunu vurgulamaktadır.⁸ Bu durum Osmanlı şairleri üzerinde de derin tesir oluşturmuş onlar da şairliğin kendilerine Allah vergisi olduğuna sözlerinin de bu manada çok önem arz ettiğine dikkat çekmek istemişlerdir.

Fuzûlî Divanı'nda bu durum şu şekilde işlenmiştir:

Divan'da dördüncü gazelin yedinci beytinde:

şefkatündür kim olur izhâr-ı hamdün çün
Fuzûlî türe tab'ından kelâm-ı cân-fezâ peydâ

Bu beyitte “Sana şükretmek gayesiyle yola çıktığı için Fuzûlî'nin karanlık sözleri lütfun ile şiir halini alıyor.” denmektedir. Bu da şairimizin, şairliğinin Hak vergisi olduğuna vurgudur.

Divan'da otuz yedinci gazelin dördüncü beytinde:

Tökmüş riyâz-ı tab'uma bârân-ı şevküni
Men enzele'l-miyâhi ve ahyâ bihe'n-nebât

Divan'da iki yüz kırk üçüncü gazelin yedinci beytinde:

Fuzûlî'nün tarîk-i nazma tab'ın müstakîm etmiş
Hayâl-i kâmetün kim bir elifdür i'tidâl üzre

⁸ Mahmud Erol Kılıç, *Sufî ve Şiir (Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası)*, s.50-51.

Bâkî Divanı'nda da bu durum dikkati çeker. O da şairliğinin yaratılıştan geldiğine inanır. Sözünde bir manevî havanın bulunmasını Allah vergisi yeteneğine bağlar. Bu durumu Divan'ında şu beyitlerle işlemiştir:

Divan'da iki yirmi ikinci gazelin altıncı beytinde:

Bâkıyâ fennüñde tutmaz kimse noksânüñ senüñ
Hamdü li'llâh tab' mevzûn 'akl mîzânî dürüst

Divan'da yüz doksan sekizinci gazelin yedinci beytinde:

Derûna tâb-ı ruhi düşmeyince ey Bâkî
Ne câm-ı sâfda buldum safâ ne sâzda sûz

Divan'da iki yüz on yedinci gazelin yedinci beytinde:

Bir güherdür tab'-ı Bâkî kân-ı imkân içre kim
Âfitâb-ı lutf-ı sultân ile bulmuş perveriş

İbn Arabî, Tecümanü'l-Eşvak adlı eserine yazmış olduğu şerhde şiire dair şu ifadeleri kullanır: “Burada rabbani marifetleri, ilahi nurları, kalbi ilimler ve Şari'in hükümlerini ima ettim. Fakat bunların hepsini cismani aşk temalarını kullanarak yaptım. Çünkü bu kabil izahlar insanoğlunun daha çok dikkatini çeker.”⁹ Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi İbn Arabî, şiiri Allah'ı bilmek ve ona yaklaşmak için bir araç olarak görmüştür. Bu durum tasavvufta marifet kavramı ile ifade edilir. Marifet, sufilerin ruhani halleri yaşayarak manevî ve ilahi hakikatleri tadararak (iç tecrübeyle vasıtasız olarak) elde ettikleri bilgi, irfandır. Bu yoldan hakk'a dair elde edilen bilgiye marifetullah, buna sahip olan kişiye arif-i billah (arif, urefa) denir.¹⁰

Fuzûlî Divanı'nda marifete dair beyitler yer almaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Divan'da beşinci gazelin beşinci beytinde:

Münhî-i ma'rifeti hâl diliyle dâ'im
Kılur ehl-i Haka esrâr-ı hakikat inhâ

Divan'da seksen üçüncü gazelin beşinci beytinde:

Işk aybını bilürsen hüner ey zâhid-i gâfil
Hünerün aybdur ammâ dedüğün ayb hünerdür

Bâkî Divanı'nda da marifete dair beyitler yer almaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

⁹ Mahmud Erol Kılıç, *Sufî ve Şiir(Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası)*, s.57.

¹⁰ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.236.

Divan'da üç yüz altmış altıncı gazelin dördüncü beytinde:

Sakin mey dirsem ey zâhid mey-i engûrı fehm itme
Hüner esrâr-ı ma'nâ anlamakdur lafz-ı muglakdan

Divan'da on birinci kasidenin dokuzuncu beytinde:

Şeref virmez dür ü gevher kemâl olmaz zer ü zîver
Hüner kesb it hüner bahr-i fazîlet kân-ı 'irfan ol

Sonuç olarak İbn Arabî düşüncesi, şairlerimiz üzerinde ciddi tesirler uyandırmıştır. Bu tesir sadece klasik şiirimizde değil sonraki dönemlerde de etkisini sürdürmüştür. İslam toplumları bu tesirle hayatlarını devam ettirmiş ve manevi iklimlerde gezinmişlerdir. Biz; burada, edebiyatımızın iki müstesna ismi üzerinden bu tesiri ortaya koymaya ve onlardan sonraki dönemlerde de bu etkinin devam ettiğini göstermeye çalıştık. Bilhassa İbn Arabî'nin vahdet-i vücûd anlayışının Fuzûlî ve Bâkî üzerinde derin etki bırakmış olduğunu örneklerle açıklamaya ve onun şiire, şirin kaynaklarına dair görüşlerinin şairlerimizin eserlerine yansımaları göstermeye çalıştık.

KAYNAKLAR

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, (15. Baskı), Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1998.

Gölpınarlı, Abdul Bâkî, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler*, (4. Baskı), İnkılap Yayınevi, İstanbul 1997.

Kanar, Mehmet, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2008.

Kılıç, Mahmud Erol, *Sufi ve Şiir(Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası)*, İnsan Yayınları, İstanbul 2014.

Kılıç, Mahmud Erol, *Tasavvufa Giriş(Disiplinlerarası Bir Bakış)*, Sufi Kitap, İstanbul 2017.

Küçük, Sebahattin, *Bâkî Divanı (Elektronik Sürüm)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, <http://www.kulturturizm.gov.tr>

Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2016.

Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010.

Tarlan, Ali Nihad, *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Akçağ Yayınları, İstanbul 2017.

Türk Dil Kurumu, *Yazım Kılavuzu*, TDK Yayınları, Ankara 2012.

Türk Dil Kurumu, *Tarama Sözlüğü*, Cilt I-VIII, TDK Yayınları, Ankara 2009.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2001.

Yılmaz, Hasan Kamil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yayınevi, İstanbul 2012.